

Niels Egebak

»To whom it may concern«

Inden for traditionens historiske lukning må vi med en indirekte og altid risikofyldt bevægelse, som stadig vil stå i fare for at falde tilbage i det, den dekonstruerer, omgive vore kritiske begreber med en forsigtig, minutøs diskurs, mærke sig betingelserne, miljøet og grænserne for deres effektivitet og præcist påpege deres tilhørsforhold til den maskine, som de gør det muligt at demontere, og samtidig vise den spalte, hvorigennem, endnu unævneligt, lyset fra det, der ligger på den anden side af lukningen, lader sig skimte.

Jacques Derrida

Hvorfor jeg har valgt at anvende dette citat fra Jacques Derridas første hovedværk *De la grammatologie*, vil formentlig fremgå af det følgende.

I sin indkaldelse af bidrag til diskussionen om litteraturvidenskabens situation i dag på baggrund af de mange »modebevægelser«, denne videnskab har været underkastet, opfordrer redaktionen af *K&K* til at svare ud fra forskellige synspunkter: personlige institutionelle, videnskabsteoretiske og/eller historiske. Jeg vil begynde i det personlige for derpå langsomt at glide over i nogle af de andre nævnte.

Da jeg traf den franske filosof Jacques Derrida første gang – det var i foråret 1967 – havde han netop udgivet sin *De la grammatologie* med sin overraskende, og på dette tidspunkt provokerende Saussure-læsning, sin kritiske læsning af strukturalismen i Claude Lévi-Strauss' udformning og sin dekonstruktion af Rousseaus sprogfilosofi. Da havde han allerede påbegyndt sin dekonstruktion af den europæiske metafysiske tradition, som han siden så konsekvent har fortsat. Den startede med hans allerførste bog: en oversættelse af og en lang kommentar til den tyske fænomenolog Edmund Husserls korte tekst om *Geometriens oprindelse*.

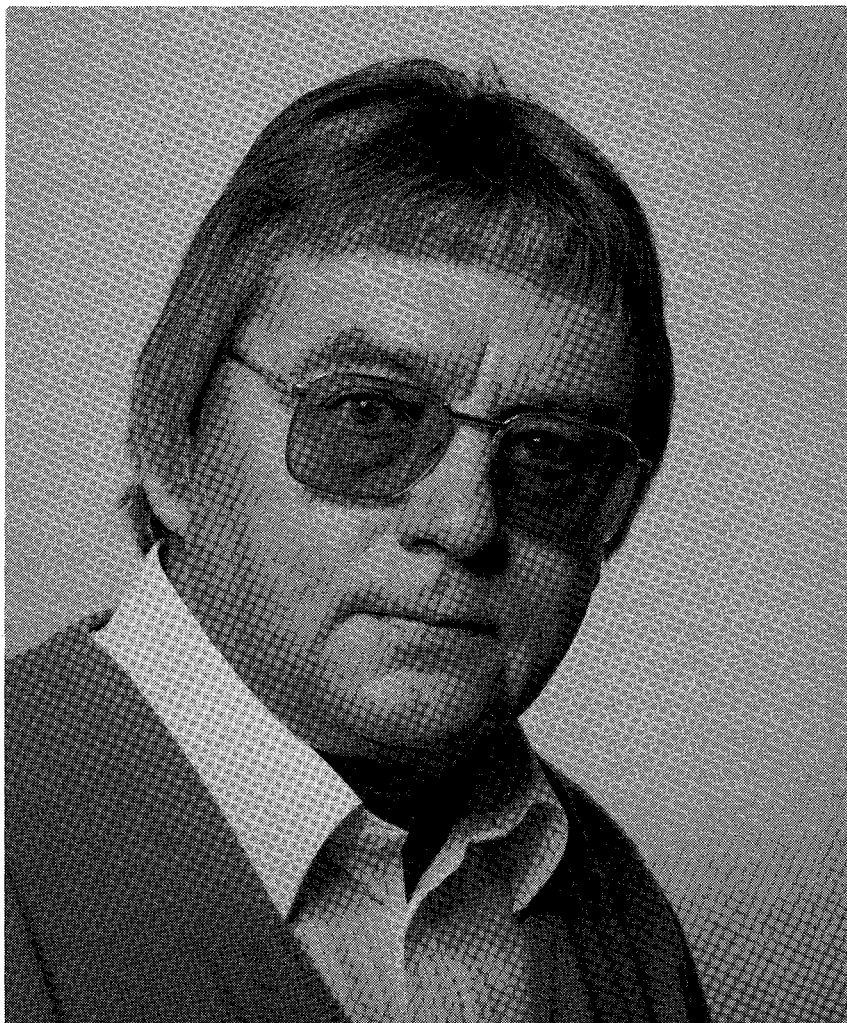
Selv var jeg kraftigt involveret i studier af strukturalisme og semiotologi (sådan hed det faktisk dengang) ved *École Pratique des Hautes Études* under Roland Barthes' og A.J.Greimas' ledelse. Samtidig

fulgte jeg Paul Ricoeurs forelæsninger om Husserls *Logische Untersuchungen* og *Formale und transzendente Logik* på La Sorbonne. Desuden var jeg dybt optaget af Merleau-Ponty's udformning af fænomenologien, hans radikalisering af Husserls og Heideggers tanker især i *Phénoménologie de la perception* og senere hans uafsluttede selvkritiske værk *Le visible et l'invisible*.

Jeg havde endvidere stiftet bekendtskab med Louis Althussers Marx-læsninger og det særlige praksisbegreb, han her læste ud af Marx, og jeg vidste at Derrida og Althusser havde et vist samarbejde. Endelig havde jeg beskæftiget mig ret intenst med den såkaldte nye roman i Frankrig og dens efterfølgere i *Tel Quel*-gruppen, og jeg fulgte nu også Jacques Lacans forelæsninger om Freud og psykoanalysen.

Et af de problemer, der optog mig, var, hvordan jeg skulle etablere en sammenhæng mellem disse tilsyneladende så forskellige fænomener og interesser. Jeg vidste, at Derrida havde et vist tilhørsforhold til *Tel Quel*, sideløbende med, at han på École Normale Supérieure holdt forelæsninger om bl.a. Platon med stadige sideblik til fænomenologien (selvom dette sidste måske ikke var åbenlyst for enhver). Og jeg havde bemærket, hvordan *Tel Quel*-gruppen forsøgte at nedgøre og kaste vrag på fænomenologien, også på den fænomenologi, som jeg betragtede som den mest betydningsfulde filosof i efterkrigstidens Frankrig: Merleau-Ponty. For mig var det en ret så forvirrende situation at stå i! Hvad var da mere naturligt end at opsøge Derrida og drøfte disse problemer med ham? Vi er jævnaldrende. Han var allerede en internationalt anerkendt filosof. Jeg var en slags evighedsstudent, som endnu ikke rigtigt vidste, hvad jeg egentlig skulle bruge min viden og mine interesser til – ud over at tilfredsstille mit eget vidensbegær. I overensstemmelse med den tradition for åbenhed og nysgerrighed, der præger det franske intellektuelle miljø, indvilgede Derrida straks i at møde mig.

For mig personligt blev det et ganske betydningsfuldt møde, for i løbet af samtalen fik jeg bekræftet, at der faktisk *var* en sammenhæng mellem alle de forskellige discipliner, jeg arbejdede med, og jeg fik afklaret et problem, jeg længe havde tumlet med, og som *De la grammatologie* kun yderligere havde skærpet: disse discipliners tilhørsforhold til en lang europæisk (metafysisk) tradition – med fænomenologien som den mest radikale udformning, så radikal, at den med nødvendighed er ved at få denne metafysik til at kæntré. Dog uden at kunne fuldbyrde kæntringen. Og endnu vigtigere: jeg fik bekræftet min opfattelse af den kontinuitet, der ligger bag alle de mange »modebevægelser«, alle de omskiftelser, der har præget især filosofien og litteraturen i de sidste snart 50 år og med stadigt accelererende styr-

ke, fra nykritik til postmodernisme.

Det var næsten en selvfølge, at jeg på et tidspunkt under samtalen måtte spørge Derrida om hans forhold til fænomenologien og hans opfattelse af denne filosofiske retnings betydning. Derrida svarede:

»Jeg har taget mit udgangspunkt i fænomenologien, jeg har i lang tid opholdt mig i den, og på en vis måde har jeg aldrig forladt den. Jeg tror ikke, det gælder om at lægge fænomenologien bag sig. Men ved at arbejde indenfor den fænomenologiske

diskurs mente jeg på et givet tidspunkt at have opdaget fænomenologiens tilhørsforhold til en mere omfattende diskurs: den europæiske metafysik, og det er på en belysning af dette tilhørsforhold, jeg har arbejdet i længere tid.«

Det gælder ikke om at lægge fænomenologien bag sig, ej heller at lægge den metafysiske tradition bag sig. Hvordan skulle det også kunne lade sig gøre? Den har givet os de begreber vi tænker med, og vi har ikke andre og vil næppe i overskuelig fremtid finde andre. De »modebevægelser« oplægget til *enquêten* nævner – nykritikken, strukturalismen, marxismen, historicismen, psykoanalysen, postmodernismen og dekonstruktionen – har med nødvendighed anvendt de begreber, vi har fået overleveret fra den metafysiske tradition, for vi *har* ikke andre at tænke med. De forskellige »bevægelser« har måske møbleret lidt om på dem, har måske anvendt dem en smule forskudt, har måske forsøgt at omfortolke dem i overensstemmelse med nye historiske erfaringer i nye historisk-social-politiske sammenhænge. Det rækker ikke ved den kendsgerning, at det *er* de samme begreber, og at »bevægelserne« restløst har indfældet sig i den metafysiske tradition – hvor meget disse »bevægelsers« fortalere og følgesvende så også må have ignoreret det. Og måske er det netop ignoreringen af denne kendsgerning, der har bevirket de ofte meget fjendtlige holdninger, de forskellige »bevægelser« har indtaget over for hinanden, disse stadige forkastelser, disse, som det altid har vist sig, forgæves forsøg på at »viske tavlen ren« (sic!) og begynde på en frisk, disse påstande om »epistemologiske brud« eller »paradigmeskift«, som er den moderne videnskabsteoris *tarte à la crème*. Som Jacques Derrida skriver i en anden sammenhæng (i *De la grammatologie*):

»Dekonstruktionens bevægelser virker ikke på strukturerne udefra. De er kun mulige og effektive, de rammer kun præcist ved at bebo disse strukturer. Ved at bebo dem *på en bestemt måde*, for man bebor dem altid, og desto mere, jo mindre man gør sig det klart. Ved nødvendigvis at operere indefra, låne alle de strategiske og økonomiske ressourcer i den gamle struktur, d.v.s. uden at kunne isolere dens elementer og atomer, rives dekonstruktionsarbejdet altid på en vis måde med al sin egen virken.«

Med disse ord fra 1967 rettede Derrida faktisk en foregribende kritik mod den »dekonstruktionisme«, som år senere udviklede sig i USA under påberåbelse netop af Derrida. Det er måske en anden snak.

Men det bringer mig til den videnskabsteoretiske problematik.

Jeg har – som man formentlig allerede har kunnet fornemme – aldrig troet på de videnskabsteoretiske teorier om disse paradigmeskift (Kuhn) eller disse epistemologiske brud (Bachelard, Althusser). De har altid vist sig at være filosofiens og/eller videnskabens forsøg på at springe over traditionen med samlede ben for blot at ende i det samme på en anden måde. De historiske eksempler er legio, og det er ikke nødvendigt at opremse dem her. At det også har haft politiske konsekvenser, nævnes kun for en fuldstændigheds skyld. (Enhver studentoprører fra 1968 vil kunne gribe i egen barm og forstå det – men det er nu så trivielt igen, men måske ikke helt uvæsentligt for nærværende enquête. I øvrigt er jeg jo selv på sæt og vis en gammel 68'er!)

Det seneste paradigmeskift – hvis det da overhovedet *kan* kaldes et paradigmeskift, det kan diskuteres – indtraf med oplysningsfilosofien. Oplysningsfilosofien var først og fremmest – iøvrigt som al ordentlig filosofi – en eksistensfilosofi: en tænkning om mennesket som fornufts-væsen, som sprogligt dyr, og om de konsekvenser for menneskelig eksistens på alle livets områder, denne opfattelse af den menneskelige væren måtte medføre. Det er måske en trivialitet, men ikke altid erkendt. Og det har på den ene eller den anden måde præget også den europæiske litteratur og dermed litteraturvidenskabens siden begyndelsen af 1700-tallet. De vekslende »modebevægelser«, som enquête-oplægget nævner, har måttet forholde sig til denne kendsgerning – negativt eller positivt, det er ligegyldigt – om man nu har været klar over det, har været bevidst om det. Og det er ikke mindst en filosof som Derridas fortjeneste at have gjort opmærksom på det – det er simpelthen en del af baggrunden for hans såkaldte »dekonstruktion« af den moderne sprogvidenskab (Saussure, strukturalismen og semiotikken) og af den moderne filosofi (Husserl, Heidegger, men også Kant og Hegel for blot at nævne de vigtigste).

Jeg skrev om oplysningsfilosofien: hvis den da overhovedet betegnede et paradigmeskift. For netop Derrida har bl.a. med sine læsninger af Rousseaus og Condillacs sprogfilosofi – som jo er væsentlige indslag i denne oplysningsfilosofi – argumenteret for, at også den indfælder sig i den europæiske metafysiske tradition, som dens tænkere ellers mente, at de havde gjort op med én gang for alle. At der altså – på godt eller/og ondt – er tale om en kontinuitet under alle de tilsyneladende kontinuitetsbrud, paradigmeskift – eller hvad man nu vælger at kalde dem. Og at vi ikke så nemt slipper ud af denne kontinuitet, uanset hvor meget vi tror, at det kan lade sig gøre. Vi er til stadighed fanget i det samme gamle væv. Men ikke til stadighed på

den samme måde. Dette er pointen!

Dette har selvfølgelig også den allerstørste betydning for litteraturvidenskaben og for vurderingen af de forskellige »modebevægelser«, som mange mere eller mindre kritikløst har hægtet sig på, for efter nogle år at se sig hægtet af, overhalet af en ny »bevægelse.« Derfor gælder det for den seriøse litteraturvidenskab, at man gør sig klart, hvad det er for et »gammelt væv«, vi – som alle andre videnskaber – er fanget i, og hvordan – og med hvilken bevidsthed herom – de skiftende »bevægelser« repræsenterer forholdet sig til dette gamle væv. Dette er den institutionelle problematik.

Spørgsmålet er, hvordan man som litteraturforsker og universitetslærer skal forholde sig til den tilsyneladende – eller, for mig gerne, åbenlyse – diskontinuitet, der har præget universiteter og andre forsknings- og undervisningsinstitutioner de seneste 25-30 år. Det er uden videre klart, at man ikke blot kan ignorere de forskellige bevægelser. Man må – som det hedder – »følge med i sit fag.« Men dette betyder ikke nødvendigvis, at man kritikløst følger de sidste moder og kaster vrage på tidligere erfaringer og resultater. Er det ikke netop universitetsinstitutionens – og dermed også den enkelte universitetslærers – forpligtelse stadigt at fastholde den kontinuitet, som i sidste instans er selve forudsætningen for de mange – og accelererende – diskontinuerede brud, alle disse tilsyneladende »paradigmeskift«, som når alt kommer til alt viser sig blot at være afprøvninger af nye metoder? Vi står alle altid på skuldrene af vore forgængere. At vi nu også er ved at komme i den plat umulige akrobatiske situation at skulle stå på skuldrene af os selv, er blot en grotesk kendsgerning! For uanset hvor vi startede – om det nu var i eksistentialismen, i fænomenologien, i nykritikken eller i strukturalismen, eller hvor man vil – så vil vort arbejde, vor forskning, vor undervisning, vor erkendelse altid være præget af denne start. Og hvis vi ønsker at være seriøse litteraturforskere og undervisere, må vi vedgå dette og holde os det for øje, når vi møder og søger at udforske de mange nye »modebevægelser« og afprøver deres erkendelsesmuligheder. Og vi må først og fremmest hver gang spørge os selv – og vores studenter – om de nu også er så nye og moderne endda, om de ikke, på deres specielle måde, indskriver sig i det samme »gamle væv.« Vi må kort sagt – men på vore egne betingelser og med vore egne præmisser – være traditionsbevidste. Trivielt? Javist! Og så!?

Jeg er tilbage, hvor jeg begyndte: i det personlige. Jeg mener, at hvis man ikke blot vil ende som undervisningsteknokrat, men ønsker at bevare en vis respekt for sit arbejde som forsker og universitetslærer,

så må det være det personlige engagement, der bestemmer dette arbejde. Også det er selvfølgelig en trivialitet. Men under de herskende politiske tilstande – med en undervisningsminister, der af ukendte grunde har et nærmest paranoïdt forhold til humaniora og tilsyneladende helst ville nedlægge hele disciplinen, hvis det stod i hans magt, eller i hvert fald den del af den, som ikke passer fuldstændigt ind hans private opfattelse af, hvad humaniora bør være – er det nødvendigt at gøre opmærksom på det, eller minde om det.

Med hensyn til mit eget forhold til de skiftende modebevægelser indenfor litteraturforskningen og kulturformidlingen kun dette: Jeg har altid været en interesseret medrejsende. Jeg har søgt at lære mest muligt, at være så åben og modtagelig, men samtidig så kritisk som muligt. Men jeg har til stadighed bestræbt mig på mest muligt at være mig selv ud fra mine forudsætninger. Og at *få lov til* at være mig selv på mine egne betingelser. Som katten, der s'gu er sin egen. Om det er lykkedes, må en eftertid dømme om. Hvis det ellers til den tid har nogen som helst interesse. Jeg har kun på min beskedne måde søgt at efterleve de ord af Derrida, jeg brugte som motto. Det er alt.

